

PAWEŁ FIKTUS

Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu

ORCID: [0000-0002-2937-6859](https://orcid.org/0000-0002-2937-6859)

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „RADIKÁLNI LEVICE VE STŘEDNÍ EVROPĚ A JEJÍ VÝVOJ OD KONCE PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY DO ROKU 1933”

W dniach 14–15 października 2021 r. odbyła się w Pradze konferencja „Radikální levice ve střední Evropě a její vývoj od konce první světové války do roku 1933”. Jej organizatorem były Historický ústav AV ČR (Instytut Historyczny Czeskiej Akademii Nauk), Národní archiv (Archiwum Narodowe) oraz Filozofická fakulta Jihočeské Univerzity (Uniwersytet Południowoczeski w Czeskich Budziejowicach). Pieczę naukową sprawowali pracownicy wymienionych instytucji: Miroslav Šepták (Filozofická fakulta Jihočeské Univerzity), Emil Voráček (Historický ústav AV ČR) oraz David Hubený (Národní archiv). Celem konferencji było omówienie działalności skrajnych ugrupowań lewicowych na terenie Europy Środkowo-Wschodniej do 1933 r. Przedmiotem zainteresowań prelegentów były zarówno ugrupowania legalnie funkcjonujące w ówczesnej rzeczywistości politycznej, jak i działające mimo oficjalnego zakazu władz państwowych. Tematyka konferencji dotyczyła nie tylko ugrupowań politycznych, ale też pojedynczych działaczy. Słowo wstępne wygłosił rektor Uniwersytetu Południowoczeskiego Bohumil Jiroušek. Następnie gości przywitali prof. Eva Drašarová (Národní archiv), Martin Holý (Historický ústav AV ČR) oraz Michail Misjuk (Státní archiv Zakarpatské oblasti). Językami konferencyjnymi były: czeski, polski, angielski oraz rosyjski.

W dniu 14 października 2022 r. odbyły się cztery panele naukowe. Panel I dotyczył ruchu komunistycznego i Europy. Moderatorami byli: Bohumil Jiroušek oraz Karel Řeháček. Podczas tego panelu zostały przedstawione następujące referaty: 1. Emila Voráčka *Levice v meziválečném období. Pokus o zamyšlení*;

2. Petera Popálenego: *Komintern – „třetí období“ 1928–1933 a jeho vliv na politiku KSČ*; 3. Bohumila Melichara *KSČ jako propagační agentura sovětského experimentu. Střety o dění v SSSR jako součást konkurenčních praktik uvnitř československé levice*; 4. Agnès Kelemen: *Od „Gangu třinácti“ k „Brněnské skupině“ (From the “Gang of Thirteen” to the “Brno Group”)*; 5. Andreja Tótha *„Komunistické intermezzo“ maďarské sociální demokracie roku 1919 a jeho fatální dopady na stranu i další poválečný vývoj Maďarska* oraz 6. Miroslava Šeptáka *Srovnání postavení sociální demokracie a komunistů v rakouském politickém systému (1918–1934)*.

Panel I stanowią konfrontację pomiędzy wynikami badań, jakie przez kilka dekad socjalizmu były prezentowane w opracowaniach dotyczących ruchu komunistycznego oraz lewicowego. Prelegenci, na podstawie kwerend archiwalnych, wykazali ich niekiedy diametralnie inną rolę oraz znaczenie polityczne. Z przedstawianych referatów wyłania się obraz ugrupowań i ruchów nie postępowych, ale działających na marginesie sceny politycznej oraz walczących o uznanie społeczne. Bardzo ciekawe wątki, jakie zostały zaakcentowane w referatach, dotyczyły zależności od Rosji Radzieckiej. Szczególną uwagę należy zwrócić na referat Miroslava Šeptáka, który wykazał ideowe i polityczne spory pomiędzy austriackimi komunistami sterowanymi z Moskwy a rodzimą socjaldemokracją, mającą długoletnią tradycję na austriackiej scenie politycznej. Niewątpliwie łatwiejszy dostęp do archiwaliów będzie przyczynkiem do niejednej konfrontacji pomiędzy narracją, jaką znamy z komunistycznych podręczników i opracowań naukowych, a ówczesnymi realiami politycznymi.

Natomiast panel II dotyczył tematu radykalnej lewicy i Kościoła. Moderatorem był Emil Voráček. Wyniki swych prac naukowych przedstawili następujący badacze: 1. Marek Šmíd: *Vatikán a nástup radikální levice ve střední Evropě po roce 1918*; 2. Jurij Danilec (Юрій Данилець): *Církev a parlamentní volby na Podkarpatské Rusi 16. března 1924 (Церковь и парламентские выборы на Подкарпатской Руси 16 марта 1924 г.)*; 3. Viktor Kičera (Виктор Кичера): *Komunistický populismus a řeckokatolická církev na Podkarpatské Rusi ve 20. letech 20. století (Коммунистический популизм и Греко-Католическая Церковь на Подкарпатской Русии в 20-х гг. XX в.)* oraz 4. Jurij Danilec (Юрій Данилець) i Veronika Bulat (Вероника Булат): *Bolševická a komunistická témata na stránkách církevního periodického tisku na Podkarpatské Rusi ve 20. a 30. letech*

(*Большевистская и коммунистическая тематика на страницах церковной периодической прессы на Подкарпатской Руси в 1920–1930 гг.*).

W przypadku panelu II pragnę zasygnalizować dwie kwestie. Po pierwsze referat Marka Šmída, w którym nakreślono ogólne ramy relacji na linii Watykan – ruch komunistyczny. Za ledwie 20-minutowy referat nie mógł wyczerpać wszystkich wątków, ale referent bardzo dobrze naszkicował najważniejsze punkty tego tematu. Przedstawienie go w wersji drukowanej niewątpliwie będzie stanowiło przyczynek do innych, bardziej szczegółowych opracowań naukowych. Po drugie, bardzo interesujące były wystąpienia dotyczące Rusi Podkarpackiej, stanowiącej część Czechosłowacji w dobie dwudziestolecia międzywojennego. O ile ów temat w historiografii czechosłowackiej (następnie czeskiej) stanowił przedmiot licznych analiz naukowych, o tyle interesujące było przedstawienie stanowiska ukraińskiego. Mimo iż tematyka tego panelu odnosiła się do sfery kościelnej, to nie zabrakło wątków dotyczących relacji między administracją czechosłowacką a rdzenną ludnością zamieszkującą tereny Rusi Podkarpackiej, która sympatyzowała z ruchem komunistycznym.

Panel III (najkrótszy) poświęcony był tematowi „Radykalizm na pograniczu czesko-niemieckim”, a prowadził go Peter Popálený. Referentami byli: 1. Karel Řeháček: *Spartakovci na západě Čech. Import levicového radikalismu z Bavorska a Saska a jeho důsledky v letech* oraz 2. Tomáš Bandžuch: *Mezi národním státem a světovou revolucí: německá radikální levice v pohraničí českých zemí na podzim roku 1918*. Panel ten odnosił się do najważniejszych punktów w relacjach niemiecko-czeskich na czechosłowackim pograniczu północnym i zachodnim. Obaj referenci nie ograniczyli się do omówienia najważniejszych płaszczyzn konfrontacji, ale często obrazowali je przykładami dotyczącymi aktywności lokalnych działaczy lewicowych i komunistycznych.

Również panel IV składał się jedynie z dwóch referatów. Prowadziła go Naděžda Kruglova. Uczestnicy konferencji mogli wysłuchać wystąpień następujących prelegentów: 1. Marka Krejčíego: *Kultura ve stínu politiky 1921–1933* oraz 2. Terezie Hlaváčkovej i Aleny Šlingerovej: „*Proletáři, jsi otrokem, kde pracuješ, můžeš však býtí pánem, kde kupuješ*“. *Filmové zobrazení spotřebního družstva Včela*. Podczas panelu IV została przedstawiona tematyka dotycząca kultury. Pierwsze wystąpienie – Marka Krejčíego – poświęcone było aktywności ruchów komunistycznych i lewicowych wobec kultury i jej propagandowego wykorzystania. Z kolei drugi referat związany był z konkretnym filmem propagandowym

(który również został przedstawiony podczas konferencji). Omówiono wówczas sposób opracowania takiego materiału jak też jego wydźwięk w społeczeństwie.

W dniu 15 października 2022 r. obrady toczyły się w dwóch panelach. Pierwszy z nich (IV) dotyczył wybitnych postaci ruchu komunistycznego. Moderatorem był Ferdinand Vrabel. Wyniki dokonanych ustaleń naukowych przedstawili: 1. Jan Kober: *Prostory radikálna? Socializace v myšlení některých představitelů levého křídla čs. strany socialistické*; 2. Jan Budňák: *Theodor Hartwig a němečtí proletářští volnomyšlenkáři v ČSR*; 3. Michal Plavec: *Jak se rodí komunista. Antonín Janoušek (1877–1941)*; 4. Kirill Stankov (Кирил Станков): *Jaroslav Salát-Petrlik v ruském a československém komunistickém hnutí (Ярослав Салат-Петрлик в российском и чехословацком коммунистическом движении)*; 5. David Hubený: „*Chujme váš zákon!*“. *Rozhněvaný senátor Ivan Lokota* oraz 6. Vasil Miščanin (Василь Мищанин): *Ivan Turjanica: československý komunista, „architekt znovusjednocení“ s Ukrajinou a sovětský stranický funkcionář (Иван Туряница: чехословацкий коммунист, «архитектор воссоединения» с Украиной и советский партфункционер)*.

Panel IV miał charakter biograficzny. Jednakże, analogicznie jak w przypadku panelu I, referenci sięgnęli do udostępnionych materiałów archiwalnych. Szczególną uwagę pragnę zwrócić na wystąpienie Michala Plaveca dotyczące komunisty Antonína Janouška. Referent swój szkic biograficzny oparł na licznej dokumentacji fotograficznej, obrazując drogę od młodzieńczej fascynacji komunizmem do działacza komunistycznego w Rosji Radzieckiej. Istotnym punktem, jaki został zaakcentowany podczas wszystkich referatów, było wykazanie relacji między omawianymi komunistami a innymi działaczami partyjnymi oraz kierownictwem poszczególnych ugrupowań. Przedstawione wyniki badań stanowią doskonały materiał do konfrontacji z obrazem poszczególnych działaczy komunistycznych zawartym w opracowaniach naukowych wydawanych przed 1989 r.

Ostatni (V) panel dotyczył ugrupowań komunistycznych i lewicowych w Europie Wschodniej. Moderatorem był Jurij Danilec. Referentami byli: 1. Paweł Fiktus: *Svaz proletariátu města a venkova během I. funkčního období Sejmu (1922–1927) (Związek Proletariatu Miast i Wsi (ZPMiW) podczas prac Sejmu I kadencji (1922–1927))*; 2. Michail Misjuk: *Fondy Státního archivu Zakarpatské oblasti ke KSC*; 3. Ferdinand Vrabel: *Decembrový štrajk 1920 na Slovensku*; 4. Jozef Pavlov: *Vzťahy medzi komunistami a sociálnymi demokratmi na lokálnej úrovni regiónu Pohronia v rokoch 1921–1933* oraz 5. Konstantin Kucov (Константин Куцов):

Sjezd pokrokového studentstva v Užhorodu (25. srpna 1935) jako vyjevlevicových nálad uprostřed studující mládeže Podkarpatské Rusi (Съезд прогрессивного студенчества в Ужгороде (25 августа 1935 г.) как проявление левых настроений учащейся молодежи Подкарпатской Руси).

Analogicznie jak w przypadku panelu II, interesujące były referaty dotyczące Rusi Podkarpackiej. Zaprezentowanie stanowiska ukraińskiego, popartego kwerendą archiwalną, wywołało podczas konferencji ciekawą dyskusję na temat sytuacji politycznej Rusi Podkarpackiej w dobie dwudziestolecia międzywojennego. Kolejne interesujące wystąpienie dotyczyło strajku na Słowacji w 1920 r. (referat Ferdinanda Vrábla). Mimo iż odnosiło się do kilku incydentów regionalnych, referent bardzo ciekawie przedstawił relacje strajkujących z kierownictwem partii komunistycznej, ukazując strajk jako podstawowe narzędzie walki ruchu komunistycznego.

Obrazy konferencyjne zakończyła debata panelowa, którą prowadził Stanislav Holubec. Wzięli w niej udział: Vít Hloušek, Jan Kober, Miroslav Šepták oraz Emil Voráček. Podczas debaty podsumowano i omówiono przedstawione podczas konferencji referaty. Ponadto dyskutanci, również na podstawie przedstawionego na konferencji materiału, starali się określić pozycję polityczną ruchu lewicowego i komunistycznego w okresie dwudziestolecia międzywojennego, szczególnie podczas pierwszej dekady. Nowe możliwości w postaci dostępu do licznych archiwaliów (jeszcze dwie – trzy dekady temu opatrzone klauzulą „tajne”) powodują, że historię ruchu lewicowego i komunistycznego należy na nowo opracować. Praska konferencja w kilku punktach wyczerpała ten temat. Ze względu zaś zarówno na wielowątkowość przedstawionych tematów, jak i udział prelegentów z Czech, Słowacji, Ukrainy oraz Polski stanowić będzie przyczynek do dalszych badań naukowych. Pozostaje mieć nadzieję, że będzie kontynuowana i przyczyni się do nowego opracowania historii ruchu lewicowego oraz komunistycznego. Zwieńczeniem konferencji ma być specjalny tom rocznika „Paginae Historiae”, wydawanego przez czeskie Archiwum Narodowe.